

NANS, NANOS, CAPSGROSSOS, CAPARRUTS, CABUTS...

Aquests i molts d'altres noms són els que fem servir per anomenar aquestes testes festives, a voltes grotesques i a voltes simpàtiques que formen part de la nostra fauna festiva. Encara que tendir a unificar la manera d'anomenar-los, hi ha dos grups ben diferenciats: els nans i els capsgrossos. Joan Amades, en el seu llibre Gegants, nans i altres entremesos no diferencia l'un i l'altre grup, és veritat que uns i altres grups tenen bàsicament la mateixa funció dins la festa.

Els nans són els que el portador s'hi encabeix a dins i mira per una finestreta practicada al front o al barret i per tant produeixen l'efecte d'un personatge estafet de mida reduïda. A més quan els nans són duts per canalla o gent menuda encara s'accentua més l'efecte grotesc.

Els capsgrossos en canvi, són caps de dimensions considerables posats damunt les espatlles del portador, que acostuma a mirar per la boca oberta o entreoberta del capgrós. Això permet que el portador en tenir els braços i el cos lliure, pugui representar la personalitat del capgrós talment com si fes teatre.

Les diferències físiques entre els nans i els capsgrossos provoquen fa que popularment hagin pres una funció diferent. Mentre els nans serveixen principalment per ridiculitzar la figura que representn, els capsgrossos han arribat al punt de tenir un sentit d'homenatge. Uns exemples poden ser els d'Alella o de Santa Coloma de Gramenet, que representen personatges locals als que s'ha volgut recordar o hoemnatjar amb un capgrós. Un cas apart dins d'aquesta línia és Terrassa, que cada any per votació secreta del Casinet de l'Espardenya escull un terrassenc per ser immortalitzat com a capgrós i per la Festa Major, en descobrir-lo públicament es converteix en un reconeixement públic a la persona.

Si hi eren a l'any de la picor, ho desconexim !

Segons Amades els nans són modernissims a Catalunya, referint que les primeres dades que va trobar eren de començament del segle XIX, fins i tot apunta com a possible capgrós documentat el Lligamosques d'Olot. Actualment coneixem l'existència de nans al segle XVIII com els de Cardona, o els de Reus, dels que existeix el document de la seva construcció amb data de 1774, que ens documenta Ricard Solana en el Llibre dels Gegants i altres entremesos de Reus.

Per altra banda, el mateix Amades relaciona unes dades referides a dos nans valencians l'any 1589 i una dotzena un any després. Tot això ens fa suposar que malgrat que la informació de que disposem de nans o capsgrossos catalans reula només fins al segle XVIII, possiblement ja n'haguessin existit abans.

És veritat també que cal treballar l'estudi dels nans, així com de les bèsties festives perquè tant en un com en l'altre cas s'ha investigat molt poc i només tenim el referent de l'Amades. Caldria que, tal i com estem fent amb els gegants, hi hagi gent que faci recerca en els camps dels nans i del bestiar.

El Lligamosques sense mel

Existeixen diferents informacions que ens confirmen que en casos de nans que precedien els gegants obrint pas, com el Lligamosques d'Olot, se'ls untava el front amb mel. Aquest fet que ens pot semblar estrany avui, no era gens desacertat quan les poblacions eren plenes de bestiar i per tant de mosques i d'altres insectes. No costa gaire imaginar-nos la molèstia que pot significar una mosca que es posi sota les faldilles del gegant i es dediqui a fer la guitza al geganter mentre balla.

Avui, a les Festes del Tura d'Olot, el Lligamosques n'és un protagonista d'excepció que ja no ha d'espantar les mosques als gegants i el seu paper s'ha convertit en el de mestre de cerimònies.

Malgrat que Amades el data al 1808 i d'altres fonts l'atribueixen a Ramon Amadeu que de 1809 a 1814 va fer estada a Olot, en Josep Murlà en el llibre Gegants i altres entremesos de la Garrotxa, ens dona notícia d'una dada de 1760 que parla del Lligamosques. Es desconeix si aquest Lligamosques és el mateix que coneixem o bé si l'actual en va substituir un d'anterior, en qualsevol cas, al 1760 ja hi havia un personatge que espantava les mosques als gegants i possiblement fos un capgrós.

Seguint amb Olot i acostant-nos encara més a la teoria de que poguessin existir nans o capsgrossos anteriors a les dates esmentades, en Murlà ens documenta la referència de 1678, en que en l'inventari de béns comunals es cita: lo gegant, gegantessa, gegantó, mulassa y ninoy ab llurs vestas ja molt usades. D'aquesta cita en treiem que existeix la possibilitat que ninoy es refereixi a un nan, nano o noi. Si la teoria fos certa, ens caldria a l'hora de fer recerca buscar noves formes del mot nan.

Simbolismes i significats

Amades ens diu que els nans apareixen per contraposició amb els gegants, justment per la contraposició física entre uns i els altres. També és Amades qui ens relaciona la dita popular del País Valencià que converteix els gegants en els fills dels nans.

Una altra possibilitat sobre l'origen dels nans que és molt més simple i sembla més coherent és que els nans i els capsgrossos apareguin com a variant o extensió de la màscara. Els mateixos esparriots com el Pollu de Moià, porten màscares o caputxes que els cobreixen tota la cara i per tant són ben pròxims als capsgrossos. El fet que no ens surtin referenciats amb profusió és perquè la seva significació no pren caire religiós i per tant no formen part del Corpus, la font d'on treiem la major part d'informació sobre imatgeria.

El fet de que no formessin part del Corpus no treu la possibilitat de que fossin presents a altres festes més lúdiques, com ara el Carnestoltes. De fet, les dades que ens parlen de grups de nans, de la seva funció festiva no reculen més enllà del segle passat. Sumant dos i dos, el nan no apareix al Corpus fins al moment en que els gegants i el bestiar han perdut del tot el seu sentit religiós, al mateix temps, que la festa pren un caire més popular i participatiu.

No cal oblidar que en el segle anterior van sovintejar les prohibicions dels entremesos. Primer va ser el 1714 i el Decret de Nova Planta de Felip V, més tard sovintegen les prohibicions fins arribar a la de 1780 de Carles III. Tanta represió va ser un cop mortal per a molts entremesos. El final del segle XVIII i el començament del XIX van significar una represa a nivell popular i per tant el Corpus va significar més que mai una celebració festiva de caire popular, en la que els entremesos van anar perdent el seu sentit religiós i es van incorporar a la processó elements purament lúdics. És possible que els nans fossin presents al carnaval i amb la represa del Corpus s'incorporessin a la processó.

Tarragona, uns nans que representen la població

Indiscutiblement una comparsa de capsgrossos que té un atractiu especial és la de Tarragona. Abans dels actuals nans, les referències tarragonines només es remunten a l'any 1844, segons una dada de Fausto Sánchez-Cascado en l'opuscle Una aproximació als Nanos de Tarragona.

La comparsa actual, avui incrementada amb alguns altres nans, data de 1865. Sembla que Bernat Verderol, l'escultor que va fer els gegants i els gegantons de la ciutat, va ser l'encarregat de dissenyar-los, fer els originals i treure'n els motlles de guix, en canvi la manufactura sobre cartró es va fer a Barcelona.

La comparsa es compon de dotze parelles i un capità. Cada una de les parelles representa un col·lectiu social de la Tarragona de mitjan segle passat. Sembla ser que cada cara va ser copiada d'un personatge popular de l'època. Així hi han representats uns marquesos, un metge amb la seva muller, uns andalusos, uns negres, uns pagesos i uns arlequins.

Al pas de la moda

Mentre El Pla de Santa Maria, Capellades o Reus, per citar-ne algunes poblacions, segueixen la mateixa línia de Tarragona representant diferents parelles de d'orígens variats, d'altres han seguit els corrents de la moda.

Si repassem la població de nans i capsgrossos hi trobarem els germans Marx, el Popeye... fins i tot caricatures de De Gaulle o del President Macià. Aquesta tendència va ser impulsada principalment per l'obrador El Ingenio de Barcelona, en comercialitzar els capsgrossos de sèrie per ser molt més econòmics al treure'n més rendiment dels motlles.

Aquesta tendència no és només de mitjan d'aquest segle, actualment també hi ha capsgrossos que segueixen la moda actual com ara els de Pinell de Brai o els d'Igualada. Un altre cas ha estat la proliferació de barrufets que han saltat de les pàgines de la historieta dibuixada a les cercaviles de les festes

No seria d'estranyar que un dia o altre trobessim que apareixen nans o capsgrossos amb l'efigie de la Madonna o del Rambo, purament pel seu sentit d'actualitat

El Cucut i el Patufet

Dos dels personatges en capgrós més populars de primers de segle van ser els que significaven les dues publicacions infantils de més prestigi de primers de segle: El Cu-cut i el Patufet.

De Patufets n'hi han a diferents indrets, però gairebé tots són de motlle modern, encara que segueixen representant un xicotet de pagès una mica liró. Pel que fa al Cucut ens trobem amb el de la Plaça Nova, recuperat fa pocs anys amb unes característiques a mig camí entre els nans i els gegantons. L'autor en va ser Domènec Umbert i és tot un símbol pel Barri Gòtic. També però existeix un capgrós que és l'efigie de l'antic Cucut i forma part de la comparsa de capgrossos de Torelló.

Jan Grau
22/04/95